

УДК 343.985

*Гуцуляк Микола Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ*

*Сьоміна Наталія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РОЗКРАДАННЯ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

У статті досліджуються питання особливостей проведення огляду місця події як першочергової слідчої (розшукової) дії при розслідуванні розкрадань у сфері будівництва.

Акцентується увага на характеристиці кола доказової інформації, способів вчинення такого виду злочинів, визначенні типових об'єктів огляду при розслідуванні розкрадань у сфері будівництва.

Визначено і проаналізовано зміст підготовчого, робочого та завершального етапів огляду місця події при розслідуванні зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

***Ключові слова.** Огляд місця події, фіксація, вилучення, розслідування, розкрадання, зловживання, сфера будівництва, об'єкти дослідження, обстановки події, сліди злочину, взаємодія.*

***Постановка проблеми.** Щорічно в Україну вводяться в експлуатацію нові підприємства, установи, житлові будинки, комплекси. Як показує практика сфера будівництва є надзвичайно прибутковим бізнесом і тому під час реалізації основних напрямів забезпечення функціонування цієї сфери, нажаль виникають непоодинокі випадки зловживань та протиправних вчинків, як зі сторони керівників чи власників будівельних фірм, так і окремими службовими особами. Враховуючи обсяги та масштабність будівельних робіт, кількість залучених у цей процес працівників, техніки, матеріалів, а також їх ринкова вартість, стає вельми привабливою сферою для злочинців.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням характеристики основних способів та тактики розслідування розкрадань, в тому числі у сфері будівництва приділялась увага в дослідженнях як окремо, так і в комплексі у працях таких вчених, як: М. Й. Коржанського, В. М. Кудрявцева, П. П. Михайленка, А. А. Пінаєва, В. М. Андрушка, В. І. Антипова, Л. П. Брич, В. Д. Суценка, Н. С. Кузнецової, Н. П. Яблокова, А. В. Савченка, В. О. Коновалова, С. П. Ефимичева, В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, В. О. Коновалової, М. Є Шумила, В. Ю. Шепітька, С. С. Чернявського та інших. Однак питань, які на сьогоднішній день є актуальними і потребують наукового обґрунтування залишається багато, в тому числі і в частині процесуальних аспектів виявлення, фіксації та розслідування розкрадань у сфері будівництва.*

***Постановка завдання.** Як показують реалії, чим більше коштів виділяється державою під ті чи інші цілі і чим менше контролю над ними, тим більше виникає можливостей для їх розкрадання. Потенційно найбільш уразливими сферами державного*

фінансування, є ті сфери, на які держава виділяє найбільші обсяги коштів і ті сфери, де держава не здійснює належного контролю. З метою отримання криміналістично значущою інформації в процесі доказування у провадженнях про розкрадання бюджетних коштів, виділених на будівництво, необхідним є проведення, в більшості випадків, таких процесуальних дій, як огляд, тимчасовий доступ до речей і документів, допит, обшук, та ін.

Наша наукова праця присвячена висвітленню власне питанням тактики проведення огляду як першочергової слідчої (розшукової) дії при розслідуванні розкрадання у сфері будівництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів [6]. При цьому, огляд місця події є первинною і невідкладною слідчою (розшуковою) дією. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події у первісному, незмінному стані, оскільки будь-яке зволікання спричиняє втрату речових доказів, зміну слідової картини. Невідкладність огляду місця події пояснюється також необхідністю оперативного отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також проведення інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розкриття злочину [3, с. 377].

Таким чином, огляд є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для провадження.

Відповідно до ст. 237 КПК України слідчий проводить огляд місця події з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для кримінально провадження [6].

Огляд місця події є необхідним в усіх випадках, коли обставини провадження дозволяють припускати, що там можуть бути виявлені речові докази, зміни в навколишній обстановці, інші сліди злочину [5, с. 21].

На думку В. Ю. Шепітька, безпосереднє сприйняття слідчим обстановки місця події і виявлення речових доказів стає тим вихідним матеріалом, ознайомлення з яким дозволяє відновити подію злочину, а в окремих випадках й особу злочинця. Специфіка сприйняття відбиття злочину визначає і саму тактику огляду місця події і ті тактичні прийоми (їх системи), які можуть бути використані [5, с. 22].

Невідкладність огляду місця події пояснюється також необхідністю отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також проведення інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розкриття злочину [2, с. 218].

Метою огляду у кримінальних провадженнях щодо розкрадання у сфері будівництва є: виявлення слідів правопорушення та речових доказів; з'ясування обставин кримінального правопорушення; інших обставин, які мають значення для провадження (дані про осіб – очевидців, учасників та організаторів події, а також висунення версій про подію, яка є предметом розслідування).

Не можемо не погодитись із думкою Коновалової В.О., яка зазначає, що огляд місця події має певну специфіку та виділяє його з-поміж інших слідчих (розшукових) дій. Остання полягає в тому, що: 1) огляд місця події має наметі виявлення невизначеного кола доказів, характер яких диктується особливостями злочину, способом його вчинення і приховування; 2) при виявленні тієї або іншої інформації слідчий повинен вирішити питання щодо її відносності до розслідуваного злочину та доказового значення [4, с. 72].

Отже, типовими об'єктами проведення огляду при розслідуванні розкрадання у сфері будівництва є:

- документи (платіжні доручення; податкові накладні; договори; акти на списання матеріальних цінностей; локальні смети, відповідно до яких встановлюється сума будівельних робіт; акти прийому виконаних будівельних робіт відповідно до договору підряду; договори купівлі-продажу із постачальниками і покупцями; акти на списання матеріальних цінностей, тощо;
- предмети (матеріальні цінності, що є результатом неправомірного витрачання бюджетних коштів;
- об'єкти будівництва (будівельні споруди; службові приміщення; будівельні майданчики, які мають ознаки проведення будівельних робіт; будівлі, споруди завершеного будівництва, зведені з порушенням проектно-кошторисної документації; частини будівель (кабінети, офіси, поверхи і т.п.), в яких, згідно з матеріалами провадження, повинні були проводитися ремонтні роботи; приміщення офісів будівельних організацій, керівники і (або) співробітники яких причетні до вчинення злочину; об'єкт незавершеного будівництва тощо.

Стосовно розслідування розкрадань у сфері будівництва, найбільш поширеним видом огляду є огляд документів та технічних засобів, що використовуються для їх виготовлення:

- предмети офісної електронної техніки: персональні комп'ютери, різні знімні цифрові пристрої для зберігання електронної інформації;
- з'ємні: жорсткі диски, флеш-карти, компакт-диски;
- канцелярські приладдя, вилучені на місці злочину.

Щодо огляду документів, представляється можливим перевірити наступне: компетенцію посадової особи, яка санкціонує розрахунково-платіжну операцію, дотримання форми даного документа, наявність необхідних реквізитів; дати видачі, печатки, підписи посадової особи, відповідність змісту копії документа оригіналу. При огляді ретельно вивчається основний текст документа, а також наявні в ньому записи, резолюції. Далі звертається увага на наявність та зміст реквізитів і підписів, необхідних для даного виду документів, на відповідність форми і змісту документів, правильність їх оформлення.

Метою огляду у кримінальних провадженнях при розслідуванні розкрадань у сфері будівництва, в тому числі у формі нецільового використання бюджетних коштів, виділених на будівництво є: виявлення слідів та речових доказів; з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення; інших обставин, які мають значення для провадження (дані про осіб – очевидців, учасників та організаторів події, а також висунення версій про подію, яка є предметом розслідування).

Таким чином, огляд місця події рекомендується проводити за правилами огляду ділянки місцевості. У разі наявності на захопленій території, будівель або споруд вони мають бути оглянуті, насамперед на предмет зовнішніх ознак. Слід пам'ятати про необхідність вимірювання площі земельної ділянки безпосередньо під час огляду, а не за планами чи картами місцевості.

У ході огляду доцільно здійснювати фотозйомку місця події, сфотографувати необхідно всю ділянку за допомогою методів орієнтовної та оглядової зйомки. Методами вузлової зйомки фіксують місця зі слідами знищення огорожі, насаджень, місця накопичення будівельних матеріалів, сміття, фундаменти, недобудовані та збудовані

об'єкти, будівельну, сільськогосподарську та іншу техніку. Окремі сліди (злому, транспортних засобів, ніг, рук) фотографують шляхом детальної зйомки.

Місце знаходження всіх перерахованих об'єктів необхідно позначити на схемі місця події. Також слід відзначити, що для безпосередньої участі в огляді слідчим чи прокурором може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. До участі в огляді, залежно від конкретних обставин доцільно залучати спеціалістів:

- землевпорядників місцевих рад;
- працівників відділів земельних ресурсів;
- працівників Державної архітектурно-будівельної інспекції;
- працівників територіального підрозділу Державної екологічної інспекції України;
- інших фахівців (інженерів, геологів, агрономів тощо).

Активну участь в огляді місця події можуть брати оперативні працівники поліції, діяльність яких на місці події очолює слідчий, як посадова особа, яка організовує роботу під час проведення слідчого огляду. Слідчий ставить конкретні завдання оперативним працівникам поліції (щодо пошуку речових доказів, встановлення свідків-очевидців та ін.).

Враховуюче вищевикладене можна дійти висновку, що огляд місця події можна поділити на підготовчий, робочий та завершальний етапи.

Основним завданням підготовчого етапу є інформаційно-тактичне і матеріально-технічне забезпечення виїзду на місце події. Слідчому необхідно одержати найбільш повну інформацію про подію і умови, у яких необхідно буде працювати. Особливість слідчого огляду місця події зазначеної категорії проваджень полягає в тому, що він вимагає використання спеціальних знань. Саме тому, при розслідуванні злочинів у сфері будівництва, в окремих випадках, виникає необхідність у залученні до проведення слідчих (розшукових) дій декількох спеціалістів. Законодавством визначена можливість участі в слідчих (розшукових) діях як одного, так і групи спеціалістів. Необхідність залучення двох і більше спеціалістів до розслідування розкрадання у сфері будівництва визначається багатогранністю питань та багатопрофільністю знань, що використовуються при встановленні обставин, причин та наслідків досліджуваних подій.

Особливість підготовки до огляду місця події полягає в тому, що слідчому доцільно за участю експерта-криміналіста використовувати науково-технічні засоби, фотоапаратуру та відеотехніку, а за участю відповідних спеціалістів – прилади для відбирання проб ґрунту, прилади для відбирання зразків із стін будівлі (з метою встановлення порушень малярних робіт тощо) дозиметри тощо.

Робочий етап огляду місця події складається із загального і детального огляду. Загальний огляд починається з визначення його меж, вирішення питання про спосіб огляду. Слідчому необхідно встановити, які об'єкти знаходяться на місці події, визначити їх взаємне розташування та взаємозв'язок з іншими елементами обстановки. Він повинен ретельно зафіксувати загальну обстановку, а потім перейти від загального огляду до детального огляду [1].

Результати огляду місця події слідчий фіксує у протоколі огляду місця події. До протоколу додаються фототаблиці та схеми, креслення.

Таким чином, огляд місця події дозволить одержати криміналістично значущу інформацію, яка може бути використана при висуненні версій, визначенні напрямку розслідування.

Підготовчі дії, які передують огляду за кримінальними провадженнями цієї категорії, пов'язані з вирішенням питання щодо кола осіб, які братимуть участь в огляді: експерт-криміналіст, спеціаліст пожежного нагляду, спеціаліст із земельного відділу та ін.

Отже, при огляді місця події щодо розслідуванні розкрадання у сфері будівництва необхідно враховувати специфіку об'єктів, які оглядаються. При огляді необхідно використовувати науково-технічні засоби, що будуть сприяти більш ефективному отриманню доказової інформації. Сприйняття слідчим місця події носить дослідницький характер, спрямований на з'ясування обстановки події, виявлення слідів злочину та з'ясування інших обставин, що мають значення для провадження. Слідчий не тільки сприймає обстановку місця події, але й одночасно визначає, що собою являє кожен виявлений ним слід, ким або чим він може бути залишений, яке він має значення для розслідування.

Уважно вивчаючи місце події, звертаючи увагу на кожен деталь, об'єктивно зважуючи ретельно обдумуючи спостережуване, розкриваючи протиріччя і встановлюючи взаємозв'язок предметів і явищ, слідчий повинен прийти до розуміння сутності події, що відбулася, виявленню шляхів до розкриття злочину, встановлення винних осіб тощо.

Наприклад, при розслідуванні зловживань, пов'язаних із порушенням технологічного процесу, наданням послуг з реконструкції ремонту чи будівництва, необхідно провести огляд виробничого обороту, вилучити проби і зразки. Однак при розслідуванні злочинів щодо перевищення влади або службових повноважень, передбачених ч. 1 ст. 365 КК, необхідно починати з огляду документів, допиту свідків, а злочинів, передбачених ч. 2 ст. 365 КК, – з допиту, судово-медичної експертизи потерпілого, допиту підозрюваного та ін.

Зауважимо, що однією з типових помилок, які допускають слідчі, організовуючи і проводячи огляд місця події – це, насамперед, зацікнення на обмеженому колі завдань, які необхідно вирішувати в ході проведення даної слідчої (розшукової) дії. В основному вся робота зводиться до вирішення двох основних завдань – виявлення, фіксація і вилучення матеріальних слідів злочину та фіксація обстановки. Дані матеріальні об'єкти розглядаються слідчим в більшості своїй тільки як майбутні речові докази, а не як джерело інформації про особу підозрюваного. Тому завдання, пов'язані з отриманням інформації про особу злочинця (складання інформаційної моделі підозрюваного) і її безпосереднє використання, наприклад, для розкриття «по гарячих слідах» або взагалі відсутнє у слідчого, або займає далеко не перше місце. Кожен об'єкт матеріального світу має певну сукупність якостей, станів і ознак.

Особистість невідомого злочинця також володіє певною сукупністю зовнішніх і внутрішніх властивостей, які відображаються в навколишньому світі і мають криміналістичне значення. Їх виявлення та аналіз відіграє важливу роль як в пізнанні злочинної події, так і особи злочинця. При цьому, необхідно враховувати, що характер одержуваної інформації можна реалізувати двояко: в інформаційному та доказовому аспекті. Інформаційний характер виражається в тому, що нерідко при вчиненні розкрадання, злочинці роблять ті чи інші дії, які безпосередньо не є реалізацією злочинного задуму, а відбуваються як би попутно, утворюючи своєрідний інформаційний фон, індивідуалізуючи конкретний злочинний акт. Доказовий характер інформації дозволяє ідентифікувати конкретну особу, встановити просторові, тимчасові та інші зв'язки між даною обстановкою і конкретною особистістю.

Необхідно відзначити, що в процесі огляду вживаються заходи щодо виявлення слідів злочину та їх подальшої фіксації в протоколі слідчої дії, в той же час, дана

діяльність не може супроводжуватися примусом, навіть в разі протидії підозрюваних осіб. Головним правилом є те, що будь-яка інформація, на виявлення якої спрямований огляд при розслідуванні розкрадання у сфері будівництва, повинна мати значення для провадження, тобто сліди злочину та інші обставини, для виявлення і з'ясування яких проводиться огляд, всі без винятку повинні бути хоч якимось чином пов'язані з досліджуваним протиправним діянням.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що огляд як слідча (розшукова) дія повинна проводитися, в першу чергу, у відповідності до загальних тактичних рекомендацій, до яких відносять: невідкладність; об'єктивність, повноту і всебічність; активність; цілеспрямованість і плановість; використання спеціальних знань; дотримання криміналістичних правил поведіння з досліджуваними об'єктами, єдине керівництво в його проведенні. В якості одного з дієвих тактичних прийомів може виступити рекомендація проводити огляд несподівано для підозрюваних осіб і в час, незручний для них, в якомога коротший проміжок.

До числа основних завдань, що вирішуються слідчим при проведенні окремих видів огляду в ході розслідування розкрадань у сфері будівництва, слід віднести:

- виявлення, фіксація, вилучення і дослідження об'єктів матеріально значущої інформації, що вказує на безпосередньо нецільове витрачання бюджетних коштів, а також приховування, знищення та фальсифікацію інформації про вчинений злочин;
- виявлення, фіксація, вилучення і дослідження слідів, що свідчать про причинно-наслідковий зв'язок відповідних осіб з об'єктом огляду.

Сам процес дослідження обстановки місця події є комплексним заходом, в ході якого слідчий активно використовує вміння та знання інших членів слідчо-оперативної групи і перебуває у тісній взаємодії. Особлива роль в ній належить фахівцеві-криміналісту, адже саме він дозволяє слідчому уточнити спосіб вчинення злочину, його механізм, виявити і встановити якість слідів злочину, дати попередній висновок по виявленим слідам.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / Гончаренко В. Г.; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М.Є Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
2. Ефимичев С. П. Процессуальная характеристика. Осмотр / С. П. Ефимичев // Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности) : учебное пособие. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1984. – 240 с.
3. Коновалова В. О. Слідчий огляд. Криміналістика : підручник / В. О. Коновалова ; за ред. В.Ю. Шепітька. – К. : Вид. Дім ІнЮре, 2001. – 377 с.
4. Коновалова В. Е. Психология в расследовании преступлений / В. Е. Коновалова. – Х. : Вища шк., 1978. – 144 с.
5. Криміналістика : підручник / [за ред. В. Ю. Шепітька]. – К. : Ін Юре, 2003. – 684 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Гуцуляк Н. Я., Сьомина Н. А. Особенности проведения осмотра места происшествия при расследовании хищений в сфере строительства

В статье исследуются вопросы особенности проведения осмотра места происшествия в качестве первоочередного следственного (розыскного) действия при расследовании хищений в сфере строительства. Акцентируется внимание на характеристике круга доказательственной информации, способов совершения такого вида преступлений, определении типичных объектов осмотра при расследовании хищений в сфере строительства.

Определено и проанализировано содержание подготовительного, рабочего и заключительного этапов осмотра места происшествия при расследовании указанной категории уголовных правонарушений.

Ключевые слова. *Осмотр места происшествия, фиксация, изъятие, расследование, хищения, злоупотребления, сфера строительства, объекты исследования, обстановки происшествия, следы преступления, взаимодействие.*

Gutsulyak M. J., Semina N.A. Features of inspection of the scene in the investigation of the stealing in construction

The article examines the issue of the features of the scene inspection as the primary investigative (detective) actions in the investigation of stealing in the construction industry.

Attention is focused on the characterization of evidence-based information, the ways of commission of such offences, the determination of typical objects of examination in the investigation of stealing in the construction industry.

The content of the preparatory, working and final stages of the scene examination during the investigation of this category of criminal offenses are defined and analyzed.

Key words. *Inspection of the scene, fixation, seizure, investigation, stealing, misuse, sphere of construction, objects of research, situations of event, evidence of a crime, interaction.*

